

Stílus és helyesírás nyelvünkben, illetve az orvosi szaknyelvben II.

Egy kis nyelvi-szaknyelvi helyesírás: rövidítések, betűk-számok, kötőjelek...

Utánagondoltam: immár vagy harminc-negyven itt-ott megjelent írásomban, elmondott előadásomban hozakodtam már elő az orvosi szaknyelvi helyesírás talán legzavarosabb témakörével, a rövidítések, mozaikszók, a hozzájuk kapcsolt pontosító számok, betűk, betűkombinációk leírásai, használati nehézségeivel s az egész problémacsoport zavaros voltával. Nos, mostanra végül is megelégettem a saját nyavalygásomat!

Megpróbáltam az egész kérdéskört átgondolni, gyűjtöttem a példákat, böngésztem a jelenleg is érvényes helyesírási szabályzatot, kutattam a fölmerülő kérdésekkel kapcsolatos cikkek, tanulmányok után és persze törtem a fejem.

Az eredmény? Először is: világos, hogy a megokolható, levelezhető, logikusnak tűnő s – szerintem – mások számára is elfogadható (de legalábbis vitára, egyeztetésre alkalmas, hiszen saját szaknyelvünket csak együtt és egyetértésben alakíthatjuk ki) szabályokat, alapelveket, célszerű írásformákat és az ezekkel összefüggő gondolatokat, megfontolásokat egy tanulmányban megfogalmazni reménytelen vállalkozás lenne.

Ez az oka annak, hogy több, egymásra épülő cikke bontva, lépésről lépésre haladva próbálok átvágni a kötőjelezések, rövidítések, a kiegészítő szám- és betűjelölések dzsungelén – az egész, a címben körülírt témát egyszerre úgyis képtelenség lenne megemészteni (talán ez az elsőnek szánt írás is kicsit túl sok...). Mindebből természetesen az is következik, hogy így csak sok-sok, magában egyszerű, voltaképp közismert alapszabály földelésével és vizsgálatával juthatunk csupán el a végcélig, a bonyolultabb szerkezetek helyes leírásainak kikövetkeztetéséig. Azonban úgy vélem, ez nem is baj: jó a már réges-rég tanult (és azóta talán már el is felejtett) ismereteket fölleveníteni, visszaidézni.

Most, kezdetként, tekintsük át a kötőjelek és nagyköötjelek használatának alapszabályait (ha nem is az összest, hanem csak a legfontosabbakat, illetve a későbbiekben szaknyelvi szempontból különös jelentőségre szert tevőket; e kérdésekben elsősorban „A magyar helyesírás szabályai” tizenegyedik kiadásának 262. és 263. pontjára támaszkodhatunk!)

Mikor használunk „rövid” kötőjelet?

1. Természetesen sorvégi elválasztáskor (lehetőleg helyesen elválasztva...), akkor is, ha az adott szóban már van egyébként valamilyen okból kötőjel: az meg is marad!

2. Olyan összetett szavaknál, ahol a szóelemek határánál három azonos mássalhangzót jelölő betű kerülne egymás mellé (ne feledjük: pl. az „SZ” egy *betű*, csak éppen két *betűjeggyel* írjuk!). Példák: sakk-kör (sakkkör helyett), ott-tartózkodás (otttartózkodás helyett) vagy hossz-szelvény (mondjuk hosszszelvény helyett...).

3. Az egybeírás-különírás szabályainak megfelelő alkalmazásai: A **kétagú összetételeket mindig egybeírjuk** (cystoureteropyelitisvizsgálás: **az idegen szavakat nem elemezzük, az egy szótagú igekötőket nem tekintjük külön szóelemnek**), a három- vagy többtagú összetételeket **6 szótagig egybe vetjük papírra** (monitorra...) – pl. a „fültőporcevis” 4 elemből áll (fül | tő | porc | evés). Viszont **6 szótag fölött már kötőjelezünk**, mégpedig a logikailag legindokoltabb helyen: „fültőporc-majszolgatás”, „anyagcsere-vizsgálat”, „anyagcserevizsgálat-kérés” stb. Az ún. **mozgószabályok alkalmazásakor is megjelennek kötőjelek**. Ha különírt szókapcsolathoz egy, az egészre vonatkozó utótagot csatolunk, az így történik (2. mozgószabály): „bizsergő láb”, de már „bizsergőláb-ézés”, „fájó fog”, de „fájófog-kihúzás” stb. A 3. mozgószabály szerint két azonos utótagú összetételnél, ha az előtagok mellérendelő viszonyban vannak, így járhatunk el: „kézremegés, lábremegés” összevonva „kéz-láb remegés”, „alkartörés, felkartörés” pedig „alkar-felkar törés” stb. (Ennek a bizonyos 3. mozgószabálynak még nagy jelentősége lesz a későbbiekben!!!)

4. Tulajdonnevekhez főneveket kötőjellel kapcsolunk: Kaposi-szarkóma, Marfan-szindróma, Crohn-betegség, Cullen-jel stb.

5. A kettős családnevek szintén „kis” kötőjellel kapcsolódnak (Szent-Györgyi Albert, dr. németújvári gr. és hreg. Batthyány-Strattman László stb.).

6. Mind a betűvel, mind a számjegyekkel kiírt számkapcsolatokban a szokásos kötőjelet használjuk, ha – és ez nagyon fontos! – a kapcsolat hozzátétőlegességet fejez ki. Ez a szakmai pontosság, szabatoság szempontjából tartalmilag is nagyon lényeges! Tehát **a két szám közötti rövid kötőjelet abban az esetben használjuk, ha csak hozzátétőlegesen adjuk meg a számértékeket, viszont nagyköötjelet használunk (akkor és csak akkor), ha a két szám pontos határokat, egy pontosan meghatározott tartományt jelöl!** Például a „10-18 éves fiatalok körében végzett felmérés” esetében 9 vagy éppen 20 éves fiatalokat is tartalmazhat

mondjuk a megkérdozettek köre, míg „a 10–18 évesek vizsgálatakor” valóban csak a legkevesebb 10, legföjlebb 18 évesekről van szó. Azért **ez egy szakszövegben nagyon-nagyon nem mind-egy ám!**

Ezzel el is jutottunk a nagykötojelekhez. Megint csak fölso-rolásszerűen tekintsük át használatukat!

1. Utalva az előző, 6. pontra: 2 szám között akkor és csak akkor nagykötojelezünk, ha a két szám pontos határokat, egy pontosan meghatározott tartományt jelöl.

2. Nagykötojelet írunk két nép vagy nyelv nevének kapcsolata-ára utalva (angol–magyar közös kutatás).

3. Két vagy több tulajdonnév kapcsolatát is nagykötojellel ér-zékeltetjük. Hozzájuk további közsavakat már a szokásos kö-tojellel fűzünk. Pl. Tay–Sachs–betegség, Osler–Weber–Rendu-szindróma és egy rafináltabb szerkezet: Szent-Györgyi–Krebs-ciklus (citromsavciklus).

4. Nagykötojelet használunk (és ennek még komoly jelentő-sege lesz a problémakör egésze szempontjából!) például géptí-pusok stb. betű- vagy szó és számjelzése között (pl. B–52-es bombázó: látható, a toldalék „-es” már szokásos kötojellel kapcsolódik a nagykötojeles részhez!)

5. Végül: nagykötojelezünk (és később ez is fontos lesz a szakszövegek tudományos pontosságának szem előtt tartásakor) akkor, ha az összekapcsolt szavaknál valamiféle „valamitől vala-meddig” viszonyt érzékeltetünk (kelet–nyugati irányból, az első–negyedik osztályban stb.).

Alapozásnak – azt hiszem – ennyi bőven elég. Sőt! Talán sok is... De most folytassuk a vizsgálódást egy érdekes, kézzelfogha-tóbb probléma elemzésével!

Már a fentebbi részben, a kötojelek, illetve a nagykötojelek hasz-nálatának áttekintésekor is utaltam rá, hogy – többek között – annak a bizonyos 3. mozgósabálynak még fontos jelentősége lesz a valóban pontos, szabatos helyesírás szempontjából. Hang-súlyozom, hogy a „mindennapi írásos” nyelvhasználatban talán nem olyan fontos ezt a kérdést nagyon feszegetni (ez „magánigé-nyesség” dolga...), azonban abban egyetérthetünk, hogy **a szak-nyelv, az orvosi szaknyelv is, megérdemli, sőt, követeli, hogy az, amit leírunk, valóban pontos, világos és helyes legyen, még ak-kor is, ha így egy kicsit nagyobb odafigyeléssel kell helyesírá-sunkra összpontosítani.** A mély, komoly tudományos gondolatok megfogalmazásakor megbocsájthatatlan a slendriánság, a logi-káltság, adott esetben a már értelmi-tartalmi zavart, félreért-hetőséget is okozó felületes nyelvhasználat!

Nos, az említett 3. mozgósabály szerint két azonos utótagú összetételnél, ha az előtagok mellérendelő viszonyban vannak, így járhatunk el: „kézremegés, lábremegés” – összevonva: „kéz-láb remegés”; „alkartörés, felkartörés” pedig: „alkar-fel-kar törés” stb. A lényeg tehát, hogy az előtagokat kötojellel köt-hetjük össze, és ekkor az utótagot különírvá tesszük a kifejezés-hez. Példákat is mutat a szabályzat: *szövőipar, fonóipar*, de *sző-vő-fonó ipar; ajakhang, foghang*, de: *ajak-fog hang* stb. Ezekel az esetekkel nincs is semmi gond. Egyszerű, világos, hasz-

nos szabályról beszélhetünk, amely segíti a helyes értelmezést, vizuális megjelenésével is támogatva a leírt gondolat pontos megértését.

Ugyanakkor a szabályzatban (kidolgozottsága ellenére is) több, nagyon zavaró, logikailag félreértett és rossz példa szere-pel még itt, amelyeken lektorkodásaim során magam sokszor fönnakadtam, hasonló szerkezetekkel találkozva: valami nagyon nem stimmel a harmadik mozgósabálynak (egyébként a szak-nyelvben igen gyakori!) alkalmazásával...

A szabályzat egyik számomra gyanús példája a következő: *föld-levegő rakéta*. Mitől olyan bizarr és zavart ébresztő ez az írásmód? A formai hiba könnyen megfogalmazható: itt nem két azonos utótagú összetételből kiindulva alkalmazzuk a mozgósabá-lyt: olyan egyszerűen nincs, hogy *földrakéta* és *levegőrakéta*! De ami még érdekesebb, az az, hogy a kifejezést tartalmilag is végiggondolva világos: nem a *földrakéták* és a *levegőrakéták* együtteséről beszélünk, hanem olyan rakétákról, amelyek a föld-ről indulva a levegőben érnek célba, tehát a föld és a levegő vi-szonya, relációja a logikailag fontos elem a kifejezésben (ez a vi-szony esetünkben egy valamitől valameddig kapcsolatot), és ez az összefüggést leíró, ez a szorosan összetartozó *föld-levegő* nyelvi elem az, amely a rakétát jellemzi. Ezt viszont – minthogy a kife-jezés egésze egy főnévi tömörítő szerkezet – hogyan is írhatnánk külön? A „*föld-levegő*” szó például nem jelző. Ez épp olyan za-varó, mintha azt írnam le, hogy *atom rakéta, tengeralattjáró ra-kéta* stb., ahelyett, hogy *atomrakéta, tengeralattjáró-rakéta*. Te-hát a *föld-levegő* főnévi elemhez valamiképpen hozzá kell köt-nünk a *rakéta* szót. De hogyan?

Szerencsére a helyesírási szabályzat egy másik előírása (a 263. pont, c) alpontja) segít a megoldásban (erre utaltam a nagy-kötojelekkel foglalkozó 5. pontban). E szerint tehát: nagykötojel-lel fűzzük egymáshoz az olyan szavakat, amelyek valamitől vala-meddig viszonyt érzékeltetnek (a könyv példái: Budapest–Bécs-vasútvonal, június–július hónapban stb.).

Most már kezünkben a megoldás: a *föld-levegő rakéta* leírás a mozgósabály ide nem valósága miatt, az egybeírás (*föld-leveg-őrakéta*) a teljes értelmetlensége miatt hibás, így a megmaradó, nyelvtanilag és logikailag is helyes forma: *föld-levegő-rakéta*.

Hangsúlyozom: ennek az írásmódnak **a lényege az, hogy az utótag nem két szó „mozgósabályozható” utótagja, hanem egy magában is összetett, de tartalmilag egységes kifejezés, egy nagykötojellel jelzett kapcsolat mint lényegi fogalom utótagja!** Épp ezért a szabályzat egy másik példája szintén logikai zavart tartalmaz: a *kutya-macska barátság* kifejezés nem bontható pél-dául *kutya- és macskabarátság* alakra – ez egyszerűen mást je-lent, mint amit a kifejezés takar. (Például utalhat arra – a szö-vegvkörnyezettől függően –, hogy a kutyák és a macskák iránt is vonzódik valaki.) Ebben a kifejezésben a *barátság* szó valójában a kutya és a macska közötti relációra, kapcsolatra vonatkozik, s ezt csak így értelmes leírni: *kutya-macska-barátság*. Itt persze a nagykötojelnél fentebb említett „valamitől valameddig viszony-lat” csak nagyon áttételesen, sőt, valójában csak elvontan, el-vontan áll fönn, de ez a lényegen nem változtat: **a kulcs az, hogy**

az utótag megint csak egy összetetten leírt kapcsolatra mint egészre vonatkozik.

És hogy miért foglalkozom ennyit egy ilyen látszólag apró kérdéssel? Ennek az a magyarázata, hogy adott esetben a kétféle írásmódnak lényegi jelentésmegkülönböztető szerepe van. Lássunk néhány példát!

Az *előember–ember-fejlődés*, azaz az előember emberré fejlődése jóval rövidebb időt jelent, mint az *előember-ember fejlődés*, amely két, egymástól független, de ilyen írással párhuzamba állított folyamat.

A *hidrogén-hélium átalakulás* a két kémiai elem átalakulását jelenti – ezekben a folyamatokban fellelhetünk különbségeket és hasonlóságokat, összevethetjük őket. Ugyanakkor a *hidrogén-hélium-átalakulás* a hidrogén héliummá alakulását jelenti, tehát a Nap energiatermelő magegyesülési folyamatát.

A *gyomor-bél tartalomátáramlás* sokkal tovább tart, mint a *gyomor-bél-tartalomátáramlás*, hiszen az első esetben a matéria útját végigkövetjük a gyomron, majd a beleken, a második esetben viszont csak az anyag gyomorból bélbejutásáról van szó, azaz csak egy pár centis útról...

Még néhány szaknyelvi példa: *vér-agy gát* nem létezik, mert nincs külön vérgát és agygát (bár ez utóbbi lehet, hogy mégiscsak létezik egyes koponyákban...), csak az az egységes barrier-rendszer létezik, amely elválasztja a két teret: ez a **vér-agy-gát**. Ugyanígy csak ilyes lehet a logikus írás a következőknél: **ideg-izom-kapcsolat** (ideg-izom kapcsolat helyett), **dózis-hatás-függvény** (dózis-hatás függvény helyett). De a talán leggyakrabban használt kifejezést is elővenném; **kockázat-haszon-elemzés**: világos, hogy itt nem az a lényeg, hogy külön-külön elemzem a veszélyeket, a kockázat mértékét és a remélhető haszon, eredmény, siker valószínűségét, hanem éppen e kettő egymáshoz való viszonya a lényeges, s e viszonyt elemzem, vizsgálom, mérlegelem! Hasonló, csak kicsit bonyolultabb a helyzet, ha egy több elem kapcsolatát leíró szerkezethez csatolunk egy az egész kapcsolatrendszerre utaló kifejezést. Ennek legjellemzőbb példája a következő, gyakran használt kifejezés: **renin-angiotenzin-aldoszteron-rendszer**. Világos, hogy itt is az a lényegi elem, hogy a renin, az angiotenzin és az aldoszteron milyen eseménysorozat-kapcsolatban van egymással, s a rendszer szó itt éppen erre a kapcsolatrendszerre mint egészre utal.

Tovább nem sorolom a példákat, de bátran javaslom: még a helyesírást jól ismerők se csak automatikusan, megszokásszerűen alkalmazzák a szabályokat, hanem mindig gondoljunk a tartalmi, logikai tisztaságra, a világos, egyértelmű gondolat kifejtésére, **mert magának a helyesírásnak és sok-sok szabályának is ez a logikai-értelmi tisztaság, pontosság, szabatoság az értelme és célja, s erről éppen a tudomány nyelvezete nem mondhat le!**

Nos, az a kedves olvasó, aki az előzőeket átböngészve immáron úgy érzi, hogy a kötőjelekről többé hallani sem akar, sőt, titokban fogadalmat is tett már, hogy többé kötőjelet (se nagyot, se szokásosat) az életben le sem ír; az higgye el: tökéletesen megértem a lelkében dúló vihart... A dolgokat színesítendő, most

foglalkozunk kicsit a rövidítésekkel, betű- és mozaikszavakkal – ezek kapcsán még amúgy is elő-elő fognak tűnni a kötőjelekkel kapcsolatos, finomabb, árnyaltabb kérdések, példák.

Elsőként is le kell szögeznünk, hogy a rövidítések, betűszavak, mozaikszavak nehézségeivel alapművünk, A magyar helyesírás szabályainak tizenegyedik kiadása bizony igen-igen mostohán bánt: állíthatom, nem az ezzel a témával foglalkozó rész az említett könyv legkidolgozottabb fejezete (nagyon óvatosan fogalmaztam...!)

De nagy elméleti tanulmányra ne is vágyjunk erről az egyébként valóban nagyon bonyolult kérdéskörrel: mi csak összpontosítsunk az orvosi szaknyelv szempontjából fontos kulcsgondolatokra!

Látunk kell, hogy – úgy vélem kifejezetten az angol nyelvű szakirodalom hatására, merthogy a szegény angolt beszélők nem szeretik a „hosszú” szavakat... – a mi magyar szaknyelvünkben is örült mértékben burjánzanak a csupa nagybetűvel írt rövidítésszerűségek (azért „szerűségeket” írtam, mert a magyarban valóban van – vagy talán már csak volt?!? – különbség a rövidítések, a betűszavak, a mozaikszavak és azok használata között). Ez a megállapítás nem egyszerűen csak valamiféle magyarkodó berzenkedés egy, az anyanyelvünk számára idegen szöveghasználat miatt, hanem figyelemfelkeltés egy komoly gyakorlati nehézségeket okozó nyelvi jelenségre!

Tömören: ma már ott tartunk, hogy a rövidítések áradatában mostanra már nemcsak a különböző, hanem sokszor az egy szakmán belül dolgozó szakemberek sem értik meg egymás leleteit vagy éppen cikkeit! A kedves olvasó például kapásból tudja, hogy mik is ezek: FRC, PSC, AAT, PBC, AMA, TPN, VOD, RSV? Bevallom, én nem nagyon... Pedig ezeket egy mai, az orvostanhallgatók használta belgyógyászattankönyv 3 oldaláról másoltam ki. (Eltekintve az utolsótól; azt Szűcs György professzor vírusokkal foglalkozó tanulmányából loptam, mert olyan remek példa: valljuk be, ezt a rövidítést a legkönnyebb megfejteni, ez a legismertebb, hiszen ez a „Respiratory syncytial virus” rövidítése. No, kivéve persze, amikor éppen a „Rous sarcoma virus”-ról van szó az adott tanulmányban – ahogy arra Szűcs professzor rámutatott!... Tréfás, nemde?)

Az előzőek tanulsága alapján magam azt javaslom, hogy az ilyes rövidítéseknel legalább zárójelben szerepeljen a „megfejtés”, egy cikkben legalább egyszer, de egy ezeroldalas tankönyvben többször is! E törekvés nélkül végleg elveszítjük a lehetőséget annak, hogy megérthessük, nagy tudású kollégáink miről mit is próbálnak tudatni velünk.

Ennyi bevezető után azért néhány gyakorlatias szabállyal, javaslattal is előhozakodom. (A továbbiakban még újabb finomságok is előkerülnek majd, már keveredve a kötőjelezések, betűk, számok, indexek használatával: az lesz ám csak az igazán izgi!)

1. A betűszavakat, rövidítéseket magyarosan ejtjük ki, akár milyen nyelvből jöttek. Tehát az MRI az „em-er-í” és nem „em-ör-áj”, a PhD az „pé-há-dé” és nem „pi-éjcs-dí” stb. Ezzel együtt azért vannak kivételek, olyan, mára már teljesen elfogadott idegenes kiejtésű rövidítések, ahol azért nem ciki mondjuk

az angolos betűzés (pl.: a BMJ lehet „bí-em-dzséj”, a CCD-kamera lehet olykor „szí-szí-dí” stb. – a nyelvi megszokás bizony nagyon-nagy úr!).

2. A magyaros kibetűzés is többféle módon történhet.

a) Van, hogy egyszerűen csak a betűk nevét mondjuk ki, mert olyan a rövidítés; pl. a TCCD (a koponyán keresztüli színekódolt doplerezés) az „té-cé-cé-dé” és kész.

b) De gyakori az olyan rövidítés is, amelyik egy magyarosan is egyszerűen kiejthető szó: a TIA az „tia”, a REM az „rem”, a PID (a kismencedei gyulladás betegségének, szindrómájának angol rövidítéséből) az „pid”, kiejtve is.

c) Vannak kevert kiejtésű formák is, ahol egy-egy betűt a névén említünk, a rövidítés többi részét pedig csak szépen kiolvassuk, amúgy magyarul. Az NSAID például általában így hangzik: „en-szaid” – fölhívnám a figyelmet, hogy ez esetben éppen a megszokás miatt az az „S” betű végül is nem magyarosan, „s”-ként ejtetik, hanem angolosan, „sz”-ként: tehát itt azért van keveredés az alapelvekben bőven – bár magam már azért többször is hallottam az „en-said” magyaros kiejtési alakot is.

És hogy miért fontos mindez, azaz a rövidítések ejtésére vonatkozó magyar nyelvi szabályok? Gondoljunk csak a toldalékok rövidítésekhez kapcsolására (kötőjellel!): ott bizony a hangrendi egyeztetés, illetve a hasonulások szempontjából nem mindegy, hogy mi is az adott rövidítés ejtése, hogy mit is próbálunk toldalékolni, mert azért az MRI-vel (emerível) az egészen máskén hangzik, mint az MRI-jal (emörájjal)!

Most tehát kezdjük ezeket a kérdéseket, a toldalékolásokat, a rövidítést is tartalmazó szóösszetételeket, a vegyjeleket stb. tanulmányozni – természetesen egyelőre nem a problémákör teljes mélységében; az újabb finom részletekről, érdekességekről majd csak a következő számokban szólok.

Nos, mint utaltam rá, a kiejtés a szövegbe illesztés miatt fontos.

A lényeg: **mindenben a valóban elhangzó, füllel hallható alakhoz igazítjuk mind a névelőket, mind pedig a toldalékok hangrendjét** (ez utóbbiakat szigorúan kötőjellel kapcsolva a rövidítéshez, betűszóhoz!).

Példák: az „LGL-szindróma” elé az „az” névelő dukál, kiejtve: „az el-gé-el szindróma” – eszünkbe se jusson a rövidítést magunkban föloldva azt leírni, hogy „a LGL-szindróma” („a Lown–Ganong–Levine-szindróma” – ez csak akkor helyes, s akkor viszont így is kell papírra vetni, ha valóban ki is írjuk teljesen a nevet, esetünkben Lown nevet, amely persze így már valóban mássalhangzóval kezdődik, kiejtéskor is). Azért hangsúlyozom ezt ilyen kissé túlzottan, mert meglepően sokszor találkozom nagynevű szerzők komoly szakszövegeinek lektorálásakor efféle „belső rövidítésfeloldásos” eredetű hibás névelőhasználattal, amely gyakran teljesen érthetlenné tesz akár egy egész mondatot – legalábbis az első nekifutásra! Érdekes a helyzet „a WPW-szindróma” esetében, mert itt akár föloldjuk a rövidítést, akár nem, a névelő „a” lesz, és még viccből sem „az”. De figyeljünk föl rá, hogy itt mi, magyarok a „W” karaktert – tekintve, hogy a

neki megfelelő angol hang, a „dábljú” a magyar nyelvben nem létezik – egyszerűen „vé”-nek nevezzük és ejtjük ki, s még csak azt sem mondjuk, hogy „dupla vé”! Persze van eset amikor ezt külön hangsúlyozandó „duplavézünk”, de ez ritkán fordul elő. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy mostanság divatszzerűen kezdett terjedni, hogy a „W” betűre a „vu” szócska használatával hívják föl külön a figyelmet (pl. honlapok címeit hallani így a tévében-rádióban: „vu-vu-vu bagojmongyaponthu”). Hogy ez valóban csupán múló divat-e, vagy esetleg előbb-utóbb tényleg meggyökeresedik nyelvünkben a „vu” betűmegnevezés, ma még nem tudhatjuk – bár sejtéseink lehetnek...

A toldalékoknál ugyanaz a helyzet, mint a névelőknél: csak a valóban kiejtett hangtest számít, ahhoz „passzintjuk” a ragokat, jeleket, képzőket. Példák: nyilvánvaló, hogy CT-vel (cé-té-vel) kórismézünk és nem CT-fal, HCV-vel fertőzödhetünk, és nem HCV-sal, ALL-lel kerülhet kórházba egy kisgyerek, s nem – tessez az – ALL-ával stb. Látható tehát: a magas, illetve a mély magánhangzó-variációs toldalékoknál a rövidítés helyes kiejtéséhez igazítjuk a hangrendet, s a hasonulással (esetünkben a „-val, -vel” ragra gondolok, amely az ALL esetében a kiejtésnek megfelelően „-lel” toldalék lett) is épp így járunk el. Látszólag mindez nagyon egyszerű, logikus, szinte magától értetődő, mégis: a tapasztalataim elég elborzasztóak.

Egy másik fontos dolog: az ilyen **betűszószerű rövidítéseknél a szóvégi magánhangzó-változást kiejtésben világosan érzékeltejük, de sohasem írjuk le!** Ismét példákkal megvilágítva: „haza”, de „házát”, „kutyá”, de „kutyát”, „kefe”, de „kefét” – az előbbi közsavak végén az „a”-ból „á”, az „e”-ből „é” lett a tárgyrag miatt, s így is írjuk a már toldalékolt szavak egészét. A betűszavaknál más a helyzet. A carcinoembryonalis antigén szokásos rövidítése, a CEA (kiejtve: „cea”), ha olyan toldalékot kap, amely magánhangzó-változást okoz, akkor csak a kiejtés változik, de ez a papíron nem látszik: beszélhetünk a „CEA-ról” (így kell leírni!!!), de persze beszélgetés közben ez így hangzik: „beszélhetünk a ceáról” (nyilván így ejtjük).

Természetesen az egyéb, gyakran használt „rövidítő jeleknél” (ez nem hivatalos szakkifejezés) is érvényes az alapelvünk: **igazodni a kiejtéshez!** Ijesztő látni egy tudományos értekezésben (csak ijesztő, de nem ritka, sajnos...), hogy valakinek a vérnyomása például „10%-al” csökkent, mert az helyesen természetesen „10%-kal” formában írandó (itt is a „-val, -vel” rag megfelelő hangrendű, mély változata hasonult, így lett ott az a „-kal”, és igen nagy butaság egy toldalékból egy mássalhangzót „kifelejteni”...!)

Nos, elsőként ennyit – úgy vélem, a fentebb magfogalmazott gondolatokkal is nehéz és sok is egyszerre megbirkózni. De ígérem: lesz folytatás! A továbbiakban majd a vegyjelek, képletek, rövidítéses-kötőjeles szavak, illetve összetett szavak használatával, összekapcsolásával, a görög betűk alkalmazásával és hasonló kérdésekkel folytatódik ez a mini sorozat – ígérem: lesz min rágódnivaló, mert a bonyolultabb, izgalmasabb, elgondolkodtatóbb szerkezetek java még hátra van!...